

Становище ЛГБТ в Україні у 2015 році

Короткий огляд

Інформацію підготовлено:

Правозахисний ЛГБТ-Центр "НАШ СВІТ"

E-mail: coordinator@gay.org.ua

Тел./факс: (044) 296-34-24

Телефон правової консультації для ЛГБТ: (095) 273-03-09

Поштова адреса: а/с 173, м. Київ, 02100

Веб-сайт: www.gay.org.ua

Facebook: <https://www.facebook.com/nashmircenter>

В цілому, становище ЛГБТ спільноти в Україні у 2015 році характеризувалося суперечливими тенденціями: з одного боку, спостерігалось певне покращення ставлення широкого суспільства, відсутність гомофобної риторики з боку церков та провідних суспільно-політичних фігур, підтримка з боку нових депутатів Верховної Ради України; з іншого боку, суттєво зріс рівень гомофобної агресії з боку радикальних націоналістичних угруповань, а державні органи намагалися уникнути будь-якого обговорення та вирішення проблем ЛГБТ в Україні.

1. Узагальнена суспільно-політична ситуація

У сфері **законодавства** з самого початку 2015 року тривали розробка та громадське обговорення важливих документів, які безпосередньо торкалися проблем та інтересів ЛГБТ, але лише насамкінець року, з надвеликими зусиллями і лише через безперервний тиск громадянського суспільства та західних партнерів України, відбулося ухвалення першого українського законодавчого акту, який прямо і явним чином забороняє дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Ним став Закон України "Про внесення зміни до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу", яким до статті 21 Кодексу законів про працю додається низка захищених ознак, зокрема, вищезгадані СОГІ. Важко переоцінити важливість цієї законодавчої новели – вона стала першим суттєвим кроком до здобуття ефективної рівності ЛГБТ в Україні після скасування кримінальної відповідальності за добровільний секс між чоловіками у 1991 році, і вона була ухвалена, незважаючи на шалений опір дуже впливових українських церков.

Відразу слід зауважити, що ця поправка була внесена саме до чинного Кодексу законів про працю України, який, здебільшого, зберігся ще з радянських часів і має у близькому майбутньому бути замінений на новий Трудовий кодекс. Решта положень українського законодавства, дискримінаційних щодо ЛГБТ, залишилася без змін.

Численні рекомендації громадських та міжнародних організацій щодо згадки про проблеми ЛГБТ у Національній стратегії у сфері прав людини були проігноровані як Кабінетом міністрів, так і Адміністрацією президента. 23 листопада український уряд затвердив План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, проте з незрозумілих причин він був оприлюднений тільки насамкінець 2015 року. Громадськість взяла активну участь у розробці цього документу, і до нього потрапили майже всі пропозиції українських правозахисних та ЛГБТІ організацій – він навіть містить пункти про вивчення проблеми інтерсексуальності. Крім того, План дій, зокрема, передбачає:

- розробку законодавства, яке заборонить дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ) в усіх сферах життя, що регулюються законом;
- розробку законодавства про реєстроване партнерство для одностатевих пар;

- розробку нового порядку зміни (корекції) статевої належності для трансгендерів;
- врахування мотивів ненависті за ознаками СОГІ як обтяжливих обставин у Кримінальному кодексі;
- зняття заборони на всиновлення дітей для трансгендерних осіб.

Варто зауважити, що навіть повне виконання цього документу само по собі не означатиме внесення всіх необхідних змін до українського законодавства – це вже буде залежати від Верховної Ради, – але ухвалення такого неочікувано прогресивного документу, принаймні, демонструє докорінну зміну політики українського уряду, який з моменту проголошення незалежності України послідовно намагався ігнорувати всі пропозиції щодо прав та інтересів ЛГБТІ українців.

За 2015 рік українські трансгендери виграли три судових позови проти Міністерства охорони здоров'я України, якими оспорювалися певні вимоги Наказу № 60 від 03.02.2011 р., що регулює питання зміни статевої належності, але всі ці рішення були оскаржені з боку МОЗ в апеляційній інстанції. Варто зауважити, що у цих позовах не вимагалось скасувати відповідні пункти наказу, тому навіть перемога у суді не могла привести до його автоматичної зміни. Водночас, за інформацією від трансгендерних активістів, у міністерстві почалася робота над новим документом, який має замінити собою згаданий наказ. Розробка цього документу йде за певної участі самих трансгендерів, і є надія, що він відповідатиме сучасним поглядам і вже не буде містити у собі ті положення чинного наказу, які викликають критику з приводу порушення прав та інтересів трансгендерних осіб.

Органи державної влади та місцевого самоврядування, як і останніми роками, переважно ігнорують інтереси ЛГБТ спільноти, хоча майже не втручаються в діяльність ЛГБТ організацій та активістів. У 2015 році Київська міська державна адміністрація не стала намагатися заборонити проведення Маршу рівності у Києві, хоча мер Києва і голова КМДА Віталій Кличко, як і минулого року, виступив проти його проведення. Водночас, у серпні 2015 року Виконавчий комітет Одеської міської ради звернувся до Одеського окружного адміністративного суду з метою заборони ЛГБТ фестивалю "Одеса Прайд 2015". Незважаючи на явну протизаконність вимог позивача, суд частково їх задовільнив, заборонивши проведення в Одесі Маршу рівності, однак відмовивши у забороні інших заходів у рамках фестивалю.

Єдиною державною інституцією, яка збирає інформацію про порушення прав ЛГБТ та намагається забезпечити їх захист, як і раніше, залишається Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Черговий щорічний звіт Уповноваженого про стан прав людини в Україні містить цілий розділ про дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Разом з тим, слід відзначити, що Уповноважений, пані Валерія Лутковська, цілком поділяє загальні погляди української влади про недоцільність прямої та явної заборони на дискримінацію за ціма ознаками в українському законодавстві та державних політиках.

Представники української влади, здебільшого, утримуються від публічних заяв щодо ЛГБТ – як від гомофобних, так і від дружніх. Рідкісним винятком стали слова президента Порошенка щодо проведення 6 червня 2015 року Маршу рівності у Києві: "Я ставлюся до Маршу рівності як християнин і як президент-європеєць. Це поєднані речі. Я не буду в ньому брати участь, але я не бачу жодних підстав, щоб хтось йому перешкодив, бо це є конституційне право кожного українського громадянина ... Я маю свої християнські цінності, на яких виховувався я, виховуються мої діти, але я не поділяю обурення тих чи інших політичних сил, які хочуть на цьому зробити собі піар, це не справа для піару насправді". Можливо, саме позиція президента України примусила київську владу та міліцію забезпечити проведення цього заходу.

Правоохоронні органи у 2015 році, як і раніше, намагаються усіляко ігнорувати гомофобні мотиви при розслідуванні скоєних злочинів, навіть в тому випадку, якщо вони очевидні. Також українська міліція не бажає забезпечувати безпеку проведення публічних ЛГБТ заходів від гомофобної агресії. Керівництво Київського управління МВС дуже довго відмовлялося забезпечити охорону Маршу рівності в Києві, і тільки тривалі та наполегливі зусилля громадських організацій та іноземних дипломатичних представництв примусили їх виконати свої прямі службові обов'язки. Незважаючи на достатні сили та час для розробки плану охорони цього заходу, міліція все ж таки не змогла завадити

нападу з боку організованих гомофобних груп на його учасників, цілком проігнорувала охорону учасників, які розходилися після проведення маршу, та, за повідомленнями, вкрай недбало розслідує дії нападників. За багатьма повідомленнями від громадських активістів, в останній рік у деяких українських містах на службу в міліцію поступило багато радикальних українських націоналістів, які сповідують гомофобні погляди та схильні радше покривати злочини проти ЛГБТ, ніж допомагати у захисті від них. Так, у серпні 2015 року міліція у Кривому Розі відмовилася задокументувати гомофобний напад на закриту гей-дискотеку, а один з нападників відверто вихвалявся своїми знайомствами у міліції, яку він, за його словами, сам і викликав задля припинення цього заходу (докладніше див. с. 5 цього документу).

Держава не докладает жодних зусиль для належного розслідування таких злочинів і притягнення винних до відповідальності. Зокрема, мотиви гомофобії та трансфобії не розглядаються українським законодавством як обтяжуючі обставини. Більше того, виглядає, що **українські суди** у тих небагатьох кримінальних справах, які до них дійшли, схильні розглядати мотив гомофобії скоріше як пом'якшувальну обставину – принаймні, про це свідчать вироки, винесені в жовтні та листопаді цього року у справах про підпал кінотеатру "Жовтень" у Києві та вбивстві гея у Харкові. В обох випадках засуджені отримали мінімально можливе покарання, незважаючи на тяжкість здійснених злочинів та їх достеменно встановлені гомофобні мотиви.

Українські **політики**, як і раніше, намагаються, здебільшого, дистанціюватися від ЛГБТ питань. Відверто гомофобну і, зазвичай, агресивну позицію займають тільки радикальні українські націоналісти на кшталт членів партії "Свобода", "Правого сектору" та Ігоря Мосійчука, депутата Верховної Ради від Радикальної партії Олега Ляшка. Разом з тим, серед нових молодих депутатів Верховної Ради, які опинилися в ній після останніх (дострокових) виборів, з'явилися ті, хто відверто та активно підтримує захист прав ЛГБТ. Так, народний депутат Сергій Лещенко взяв участь у Маршу рівності в Києві. Він, а також народні депутати Світлана Заліщук і Мустафа Найєм (усі – Блок Петра Порошенка) розробили та зареєстрували у Верховній Раді поправку до проекту Трудового кодексу, яка забороняє дискримінацію, зокрема, за ознаками СОГІ. Серед досвідчених політиків на проблеми захисту прав ЛГБТ неодноразово звертав увагу голова Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, заступник голови партії "Батьківщина" Григорій Немиря.

Мас-медіа в Україні останніми роками демонструють, в цілому, розуміння та підтримку інтересів ЛГБТ спільноти; також на очах зростає професійність їхнього висвітлення питань, що стосуються ЛГБТ. Переважна більшість матеріалів з ЛГБТ питань у провідних медіа мають збалансований, нейтральний або позитивний стосовно ЛГБТ характер.

Українські **церкви та релігійні організації** зберігають своє недружнє ставлення до ЛГБТ, але після Євромайдану, здебільшого, утримуються від гомофобних заяв і закликів. Так, офіційні представники УПЦ Московського патріархату та УПЦ-КП цього року не стали ні засуджувати, ні підтримувати проведення Маршу рівності в Києві, представники УГКЦ взагалі відмовилися надавати свої коментарі з приводу цього заходу; водночас, керівники всіх провідних християнських церков Одеси (УПЦ (МП), УПЦ-КП, УГКЦ, РКЦ, протестантських деномінацій) надіслали відкритий лист до одеського міського голови із закликом не допустити проведення у місті Маршу рівності, переповнений відверто гомофобними твердженнями. Після ухвалення антидискримінаційної поправки до Кодексу законів про працю, Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, яка об'єднує всі провідні церкви України, категорично засудила цей законопроект і попросила Президента утриматись від його підписання.

За нашими спостереженнями, **українське суспільство** в цілому останній рік демонструє помітне зниження гомофобних настроїв і посилення нейтрального або позитивного ставлення до ЛГБТ спільноти, що аргументується, насамперед, необхідністю відповідати сучасним європейським стандартам у цій сфері та відрізнятись від Росії. Так, у соціальних мережах точилися жваві обговорювання проведення Маршу рівності у Києві, в ході яких багато людей, які самі не є ЛГБТ, висловлювали своє бажання взяти у ньому участь, тоді як наміри активно протидіяти цьому заходу

висловлювали, переважно, тільки люди з радикальними націоналістичними поглядами. Помітно зменшилася кількість гомофобних коментарів із посиланнями на релігійні положення та "українські традиції". Проте, слід підкреслити, що це є тільки оціночним судженням, яке поки що не підкріплене даними соціологічних досліджень

Українська **ЛГБТ спільнота**, яка останніми роками стає все помітнішою, наразі стикнулася з новими викликами, головними з яких є різке зростання гомофобного насильства та скорочення фінансування ЛГБТ ініціатив з боку донорів, а надто у сфері боротьби з ВІЛ/СНІД серед чоловіків, які мають секс з чоловіками. Дуже великий вплив на зростання помітності та суспільного інтересу до ЛГБТ питань мали проведення Маршу рівності у Києві та його заборона в Одесі, а також висвітлення у ЗМІ питань щодо захисту прав ЛГБТ, поширення одностатевих шлюбів тощо у країнах Заходу.

2. Насильство, дискримінація та інші порушення прав ЛГБТ¹

Із січня по грудень 2015 р. Центром "Наш світ" було задокументовано 71 випадок **інцидентів і злочинів на ґрунті гомофобії та трансфобії, дискримінації та інших порушень прав ЛГБТ**. Найбільша кількість випадків сталася у Києві (17), Запоріжжі і області (11), Одесі (12), Дніпропетровську і області (8), Житомирі і області (6) та у Харкові і області (5). Крім цього, по 2 випадки було зафіксовано в Івано-Франківську, Чернівцях та Винниці по 1 випадку у Львові, Херсоні, Черкасах, Чернігівській Полтавській областях та в окупованому Луганську.

Дії на ґрунті ненависті щодо ЛГБТ

У 2014 та 2015 роках суттєво зросла кількість дій на ґрунті ненависті до ЛГБТ, причому за рахунок важких злочинів, зокрема, вбивств, нанесення тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень, нападів на ЛГБТ заходи та ком'юніті-центри з використанням зброї та вибухових речовин. Чоловіки-геї знову часто стають жертвами пограбувань. У багатьох великих містах діють молодіжні угруповання, що заманюють через Інтернет геїв на зустрічі та розправляються там з ними. На жаль, переважна більшість постраждалих в силу різних причин не хочуть відстоювати свої права.

Найбільший суспільний резонанс викликав організований напад декількох десятків молодиків на учасників Маршу рівності (в рамках Міжнародного форуму «КиївПрайд2015») та міліцію, яка його охороняла, 6 червня 2015 р. В результаті використання нападниками вибухівки постраждало близько 10 правоохоронців, а через полювання на учасників Маршу з боку нападників після демонстрації постраждало ще 9 осіб із числа демонстрантів.

Від нападу гомофобно налаштованих угруповань постраждали офіси та співробітники ЛГБТ організацій в Одесі та Кривому Розі. У цих містах також були здійснені напади на закриті місця відпочинку для геїв і лесбійок. Так, 20 липня під дверями одеського бару "Лібертін" було підірвано бойову гранату, а наприкінці серпня відвідувачі гей-вечірки у Кривому Розі були побиті двома десятками молодиків в масках, чий лідер, навпаки, не приховував обличчя: ним виявився Антон Кравченко – один із керівників криворізького "Автомайдану" (одного з рухів, які протистояли режиму колишнього президента Януковича).

З початку 2015 року в Україні відбулося принаймні 6 вбивств на ґрунті гомофобії, а більше десятка геїв отримали різного ступеню тяжкості тілесні ушкодження. Злочинці знайомилися з чоловіками-геями у соціальних мережах під виглядом геїв, а під час зустрічі грабували та били (чи вбивали) своїх жертв. Так, у січні було вбито двох геїв у Харкові та Києві, а у травні – чоловіка-гея у Житомирі.

Як і в попередні роки, найбільша кількість випадків (53) стосується дій на ґрунті ненависті щодо гомосексуальних осіб. 45 з них можна охарактеризувати як *злочини ненависті*², а 8 інших – як

¹ В даному розділі кількість зареєстрованих випадків і сума виявлених в них сфер порушень прав можуть відрізнятися, тому що в деяких кейсах було порушено більш ніж одну сферу прав.

² Виділені курсивом терміни наведені у відповідності з класифікацією ОБСЄ.

інциденти, вчинені на ґрунті ненависті. У 6 із цих випадків були зафіксовані прояви мови ворожнечі. У цих випадках відзначені наступні види порушень (див. табл. 1):

Табл. 1.

Види порушень	Кількість
образи, приниження людської гідності	29
фізичне насильство різних ступенів тяжкості	32
сексуальне насильство та домагання	2
грабіж	11
розбій	1
здирство, шантаж	5
незаконне збирання, розголошення та загрози розголошення конфіденційної інформації	15
вбивство	6
погроза вбивством	1
погроза зброєю	1
напади на ЛГБТ заходи та місця їх проведення	6
тероризм	1
нанесення збитку майну ЛГБТ організацій	2

Стосунки з правоохоронними органами

За 2015 рік було задокументовано 18 кейсів, які свідчать про факти порушень щодо ЛГБТ із боку правоохоронних органів. Найчастіше міліція порушувала такі права (див. табл. 2):

Табл. 2.

Порушені права (якими діями)	Кількість
право на свободу та особисту недоторканність (порушення процесуальних норм, фізичне насильство, вимагання, перевищення влади та службових повноважень)	9
свобода від дискримінації (образи і приниження людської гідності)	7
право на повагу до приватного життя (незаконний збір конфіденційної інформації та її поширення)	4
право на ефективні засоби правового захисту (відмова у захисті прав, неналежне виконання функцій по захисту прав)	10
катування	1

Одним з поширених видів порушень з боку правоохоронних органів щодо ЛГБТ була відмова у захисті прав або неналежне виконання своїх службових обов'язків. Так, під час нападу на гей-вечірку у Кривому Розі присутні там співробітники міліції не вжили жодних дій, щоби припинити насильство проти відвідувачів, а за інформацією сайту "Гей-Альянс Україна" лідер нападників Антон Кравченко навіть заявив, що міліція була повідомлена ним про цю "операцію".

Право на справедливий суд було порушено принаймні двічі. В одному випадку, Одеський окружний адміністративний суд ухвалив завідомо неправосудне рішення, заборонивши у серпні проводити всі заходи фестивалю Одеса Прайд 2015. В іншому випадку, який стався у м. Прилуки (Чернігівська обл.), чоловікові-гею, обвинуваченому у розповсюдженні порнографії через провокацію з боку міліції, на час слідства та судового процесу, який тривав до березня 2015 року, не було надано державного захисника.

У **трудовій сфері** було зафіксовано чотири випадки порушення прав ЛГБТ. У всіх випадках потерпілі зазнали упередженого ставлення з боку керівництва через свою сексуальну орієнтацію та були вимушені покинути місце роботи. В одному із цих випадків гомосексуал зазнав ще й тривалого цькування з боку колег.

Три випадки дискримінаційного ставлення було зафіксовано у **сфері освіти** – у одному з боку учнів, у одному з боку адміністрації, та у одному з боку учнів та адміністрації. На початку 2015 року був відзначений випадок трансфобних утисків в одному із вищих навчальних закладів м. Дніпродзержинськ. Спочатку трансгендерна студентка (MtF) протягом декількох місяців піддавалася цькуванню з боку співкурсників (наприклад, прямо на заняттях їй підпалили волосся, а викладач зробив вигляд, що не помітив цього), а коли вона поскаржилася ректорові закладу, той, знаючи про конфлікт, сказав: "Тобі треба змінитися. Таких як ти не люблять. Ти просто хворий". У підсумку, жертва була вимушена змінити місце навчання.

У **медичній сфері** було зафіксовано 2 випадки, пов'язані з образами людей гомосексуальної орієнтації з боку медичних працівників. Так, у січні 2015 р. заступник головного лікаря Черновецького СНІД-центру прилюдно образив чоловіка-гея у зв'язку з його гомосексуальною орієнтацією, чим розголосив приватну інформацію пацієнта.

Дискримінаційне ставлення до ЛГБТ у **сфері споживання** спостерігалось у трьох випадках, що було пов'язано із гомофобним ставленням з боку обслуговуючого персоналу та орендодавця приміщення для ЛГБТ-заходу.

Версія документу від 04.01.2016.